

ΤΟ ΒΗΜΑ

Γνώμες

Οι «ένοχοι» του Μεγάλου Πολέμου

Παπαχρήστου Κώστας

ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗ: 27/07/2018, 05:00 | ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ: 27/07/2018, 05:00

Κλείνει φέτος ένας αιώνας από το τέλος του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου – του «Μεγάλου Πολέμου», όπως αποκλήθηκε στην εποχή του, πριν η ανθρωπότητα βιώσει μία ακόμα παγκόσμια ανθρωποσφαγή. Αν και σε πολλούς από εμάς ο πόλεμος αυτός φαντάζει «αρχαία Ιστορία», η αμφίπλευρα αιτιατική θέση του στο ιστορικό συνεχές δεν θα πρέπει να υποτιμηθεί.

Πράγματι, ο Μεγάλος Πόλεμος (1914-18) θα μπορούσε να ιδωθεί σαν μακρινό ιστορικό αποτέλεσμα του Γαλλοπρωσικού Πολέμου του 1870-71 και, παράλληλα, σαν «πρώτος γύρος» μιας παγκόσμιας κρίσης που κορυφώθηκε με τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο (1939-45). Πέρα από την καταγραφή πολεμικών γεγονότων και πολιτικών και διπλωματικών συσχετισμών, όμως, υπάρχει μία υποχθόνια σχέση ανάμεσα στους δύο παγκόσμιους πολέμους, η οποία αφορά την αξία – ή, για την ακρίβεια, τη μαζική απαξίωση – της ανθρώπινης ζωής...

Από τη στιγμή της κατάταξής τους στους μαζικούς στρατούς, οι στρατιώτες του Μεγάλου Πολέμου μετατρέπονταν αυτόματα σε αριθμούς πολεμικού μητρώου που αντιπροσώπευαν αναλώσιμες ανθρώπινες μονάδες. Ζούσαν για μήνες ολόκληρους θαμμένοι μέσα σε άθλια χαρακώματα παρέα με τη λάσπη, τις ψείρες και τους αρουραίους, περιμένοντας τον ήχο της σφυρίχτρας που θα σήμαινε την έναρξη μιας νέας μάχης. Και τότε, τα κύματα των «αριθμών μητρώου» έπρεπε να βγουν από τα προστατευτικά λαγούμια τους και να ξεπροβάλουν στη «γη του κανενός» (no man's land) με αποστολή να επιτεθούν στο αντίπαλο χαρακώμα. Στο οποίο ελάχιστοι κατόρθωναν να φτάσουν, αφού τους πιο πολλούς είχαν ήδη θερίσει στα μέσα της διαδρομής τα καλά οχυρωμένα πολυβόλα των αμυνόμενων. Και οι αρουραίοι αποκτούσαν υπερμεγέθεις διαστάσεις τρεφόμενοι με τα πτώματα των στρατιωτών, πεσόντων καταρχήν υπέρ πατρίδος αλλά κατ' ουσίαν (και) στο βωμό της ικανοποίησης του εγωισμού υπερφίαλων στρατηγών.

Πράγματι, σύμφωνα με τη γνώμη των περισσότερων ιστορικών αναλυτών, ένα σημαντικό ποσοστό των θανάτων στα χαρακώματα (κυρίως του Δυτικού Μετώπου) ήταν προϊόν άσκοπης ανθρωποθυσίας με μηδαμινό κέρδος από άποψη στρατηγικού αποτελέσματος. Οι απώλειες κατά τις μάχες έπαιρναν συχνά «αυτοκτονικές» διαστάσεις. Στη Μάχη του Somme (1916) οι Γερμανοί και οι Βρετανοί έχασαν από 400,000 η κάθε πλευρά, ενώ οι Γάλλοι έχασαν 200,000. Η «ανταμοιβή» για τις αγγλο-γαλλικές απώλειες ήταν μία μέγιστη προέλαση 7 μιλίων! Νωρίτερα τον ίδιο χρόνο, η ανεπιτυχής γερμανική πολιορκία του Verdun κόστισε τη ζωή σε 336,000 Γερμανούς και 350,000 Γάλλους στρατιώτες. Στη διαβόητη μάχη στο Passchendaele (1917) πάνω από 370,000 Βρετανοί στρατιώτες χάθηκαν με «κέρδος» λίγων μόλις τετραγωνικών χιλιομέτρων λασπωμένης γης, διάτρητης από τις οβίδες του πυροβολικού...

Αυτή η μαζική απαξίωση της ανθρώπινης ζωής ξέφυγε από τα πεδία των μαχών και βρήκε μία ακόμα σκοτεινότερη έκφρασή της στα ναζιστικά στρατόπεδα συγκεντρώσεως κατά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Οι ομοιότητες με τα χαρακώματα τρομάζουν, ιδίως σε ό,τι αφορά την μετατροπή ανθρώπινων μονάδων σε αριθμούς μητρώου κατά την είσοδό τους στο φονικό σύστημα. Με κίνδυνο να εξοργίσω τον αναγνώστη, θα καταθέσω την αδυναμία μου να απαντήσω στο υποθετικό – και όχι ρητορικό – ερώτημα, γιατί, π.χ., ο Rudolf Höss (ο «χασάλης» του Auschwitz) ήταν μεγαλύτερος εγκληματίας πολέμου από τον Βρετανό στρατηγό Sir Douglas Haig που, εν πολλοίς από στρατιωτικό καπρίτσιο, έστειλε σε άσκοπο θάνατο εκατοντάδες χιλιάδες στρατιωτών σε Somme και Passchendaele, για να μην αναφερθώ και στις αμέτρητες θανατικές καταδίκες που ελαφρά τη καρδία υπέγραψε, για όσους απλά δεν άντεξαν στα χαρακώματα. Ανεξάρτητα από τις όποιες αξιολογήσεις ιδεολογικών κινήτρων, αυτή η ολική περιφρόνηση προς την ανθρώπινη ζωή, κυνικά εκφρασμένη μέσω υπηρεσιακών διαταγών μαζικού θανάτου, καθιστά τις ηθικές διαφοροποιήσεις δυσδιάκριτες...

Σε ό,τι αφορά, τώρα, τον ίδιο τον Μεγάλο Πόλεμο, ο επιμερισμός «ενοχών» για το ξέσπασμα ή, τουλάχιστον, την μη αποτροπή του, είναι δύσκολη υπόθεση και αποτελεί αντικείμενο συζήτησης ως τις μέρες μας. Κάποιοι ιστορικοί (όπως, π.χ., ο Αμερικανός William Keylor) επιμένουν ότι το βάρος της ευθύνης πέφτει κυρίως στους ώμους της υπέρμετρα φιλόδοξης και πολεμοχαρούς Γερμανίας. Άλλοι συγγραφείς, όμως (όπως ο σπουδαίος Βρετανός ιστορικός James Joll) επιμερίζουν πιο συμμετρικά τις ευθύνες.

Σε κάθε περίπτωση, κάθε μονομερής απόδοση ευθυνών για το ξέσπασμα του πολέμου θα ήταν εξαιρετικά απλοϊκή. Από τη μία, στην τελική κρίση του Ιουλίου του 1914 η γερμανική κυβέρνηση ενήργησε με τρόπο που επιτάχυνε τον πόλεμο. Από την άλλη, δεν θα πρέπει να αγνοηθεί ο ενθουσιασμός με τον οποίο υποδέχθηκαν τον πόλεμο οι λαοί όλων των εμπλεκόμενων χωρών (ειδικά, της Γαλλίας) και η βεβαιότητα όλων των κυβερνήσεων ότι ο πόλεμος ήταν ο μόνος τρόπος να προστατέψουν τα εθνικά τους συμφέροντα που απειλούνταν.

Ας εξετάσουμε συνοπτικά το πλέγμα εθνικών συμφερόντων και κινήτρων στις παραμονές του Μεγάλου Πολέμου:

1. Διακαή πόθο για τη Γαλλία αποτελούσε η επανάκτηση των επαρχιών της Αλσατίας και της Λωρραίνης, τις οποίες είχε απολέσει το 1871 σαν αποτέλεσμα της ταπεινωτικής ήττας της στον Γαλλοπρωσικό Πόλεμο. Αυτός θα ήταν και ο πρωταρχικός στόχος της σε περίπτωση πολέμου με τη Γερμανία. Το στρατιωτικό πλεονέκτημα της Γαλλίας έναντι της Γερμανίας το πρόσφερε η συμμαχία της με τη Ρωσία, πράγμα που θα ανάγκαζε τη Γερμανία να διεξαγάγει πόλεμο σε δύο μέτωπα.

2. Η συμμαχία με τους Γάλλους «έλυne τα χέρια» – όπως τουλάχιστον η ίδια πίστευε – στη Ρωσία σε ό,τι αφορούσε τις επεκτατικές φιλοδοξίες της προς τον νότο, δηλαδή, την αύξηση της επιρροής της στα Βαλκάνια (η Ιστορία, τελικά, κάνει κύκλους, όπως συνηθίζεται να λέγεται!). Από την άλλη, η Ρωσία δεν ξεχνούσε ποτέ την διπλωματική ταπείνωση που είχε υποστεί από την βασική σύμμαχο της Γερμανίας, την Αυστροουγγαρία, λόγω του τρόπου με τον οποίο η τελευταία είχε μεθοδεύσει την προσάρτηση της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης (1908).

3. Η Αυστροουγγαρία είχε δικά της, εσωτερικά προβλήματα να αντιμετωπίσει, τα οποία σχετιζόνταν κυρίως με την πολυεθνική σύνθεση της αυτοκρατορίας. Ειδικότερα, η κατά κύριο λόγο σλαβική εθνοτική σύνθεση της Βοσνίας έδινε «πάτημα» στη γειτονική Σερβία να διεκδικεί την αυστρουγγρική επαρχία. Στο πλευρό της Σερβίας ήταν, φυσικά, η Ρωσία, που είχε αναλάβει ρόλο αυτόκλητου προστάτη όλων των σλαβικών πληθυσμών της νοτιοανατολικής Ευρώπης.

4. Η περίπτωση της Βρετανίας χρήζει ιδιαίτερης εξέτασης. Η χώρα μπήκε στον πόλεμο όχι λόγω της Entente Cordiale με τη Γαλλία (που ήταν απλή «συμφωνία κυρίων» και όχι σύμφωνο στρατιωτικής υποστήριξης) αλλά, τυπικά, με αφορμή την παραβίαση της ουδετερότητας του Βελγίου από τη Γερμανία. Οι λόγοι, όμως, της εμπλοκής της Βρετανίας στο πλευρό της Γαλλίας ήταν βαθύτεροι και, σύμφωνα με τους ιστορικούς αναλυτές, αφορούσαν τόσο τον ναυτικό ανταγωνισμό με τη Γερμανία, όσο και ένα πάγιο βρετανικό αμυντικό δόγμα, σύμφωνα με το οποίο καμία εχθρική δύναμη δεν θα έπρεπε να κατέχει στρατηγικές θέσεις στην απέναντι ακτή της Μάγχης.

5. Αφήσαμε τελευταία τη Γερμανία γιατί αποτελεί την πιο σύνθετη περίπτωση. Τα κίνητρα που την ώθησαν στον πόλεμο ήταν τόσο οικονομικά, όσο και στρατιωτικά. Κατά πρώτον, η Γερμανία ζητούσε μια δική της «θέση στον ήλιο» στις παγκόσμιες αγορές, στις οποίες είχαν διεισδύσει και κυριαρχούσαν η Βρετανία, η Γαλλία και οι ΗΠΑ. Ο οικονομικός επεκτατισμός, όμως, καθιστούσε αναγκαία μια στρατιωτική υπεροχή που μοιραία θα επιβεβαιωνόταν μέσα από σύγκρουση. Αλλά, για να έχει μια τέτοια σύγκρουση πιθανότητες επιτυχίας, η Γερμανία θα έπρεπε να βιαστεί. Η γαλλο-ρωσική συμμαχία την υποχρέωνε εκ των πραγμάτων να διεξαγάγει πόλεμο σε δύο μέτωπα, την επιτυχή έκβαση του οποίου θα εξασφάλιζε – σύμφωνα με τους γερμανικούς στρατιωτικούς κύκλους – η κατά γράμμα εφαρμογή του πολεμικού σχεδίου που είχε καταστρώσει ο Κόμης Alfred von Schlieffen, πρώην αρχηγός του αυτοκρατορικού γενικού επιτελείου. Οι προϋποθέσεις του σχεδίου Schlieffen, όμως, ατονούσαν σταδιακά καθώς ενισχυόταν η αριθμητική δύναμη του γαλλικού στρατού, ενώ παράλληλα εκσυγχρονιζόταν το σιδηροδρομικό δίκτυο των Ρώσων.

Την αφορμή που ζητούσε η Γερμανία την έδωσε ένας Σέρβος εθνικιστής, ο Gavrilo Princip, όταν στις 28 Ιουνίου 1914 δολοφόνησε στο Σαράγεβο, πρωτεύουσα της Βοσνίας, τον διάδοχο του θρόνου της Αυστροουγγαρίας, Αρχιδούκα Franz Ferdinand, και την σύζυγό του Σοφία. Το ντόμινο που θα οδηγούσε στην κόλαση των χαρακωμάτων είχε μόλις ξεκινήσει...

Είναι ενδιαφέρον, τώρα, να καταγράψουμε τη στάση των κυβερνήσεων μετά το Σαράγεβο και ως το ξέσπασμα των εχθροπραξιών, για να ζυγίσουμε τις ευθύνες της κάθε πλευράς. Παραθέτουμε τα γεγονότα επιγραμματικά:

1. Το Βερολίνο ενθάρρυνε τη Βιέννη να στείλει ένα ταπεινωτικό τελεσίγραφο στο Βελιγράδι (23 Ιουλίου 1914). Παράλληλα, η Γερμανία υποσχέθηκε πλήρη στρατιωτική υποστήριξη στην Αυστρία σε περίπτωση πολέμου, ενώ ταυτόχρονα ναρκοθέτησε τις ειρηνευτικές πρωτοβουλίες της βρετανικής κυβέρνησης.

2. Με τη λήξη της προθεσμίας που έθετε το τελεσίγραφο, η Αυστρία κήρυξε τον πόλεμο στη Σερβία (28 Ιουλίου). Την επόμενη μέρα, η Ρωσία («προστάτιδα» των Σέρβων) αποφάσισε μερική κινητοποίηση του στρατού της κοντά στα αυστριακά σύνορα, η

οποία σύντομα κλιμακώθηκε σε πλήρη κινητοποίηση.

3. Η Γερμανία είχε τώρα το πρόσχημα που της χρειαζόταν για πόλεμο κατά της Ρωσίας. Προσπαθώντας να προλάβει την ενεργοποίηση των όρων της γαλλο-ρωσικής συμμαχίας, έστειλε ένα απαράδεκτο τηλεσίγραφο στο Παρίσι αξιώνοντας δήλωση ουδετερότητας της Γαλλίας σε περίπτωση ρωσογερμανικού πολέμου. Όπως ήταν φυσικό, η Γαλλία απέρριψε το τηλεσίγραφο και στη χώρα διατάχθηκε πλήρης κινητοποίηση του στρατού.

4. Στις 2 Αυγούστου τα γερμανικά στρατεύματα ξεκίνησαν την επίθεση κατά της Γαλλίας, εισβάλλοντας αρχικά στο Βέλγιο. Η παραβίαση της ουδετερότητας του Βελγίου έδωσε το αναγκαίο διπλωματικό «πάτημα» στη Βρετανία για να κηρύξει τον πόλεμο στη Γερμανία (4 Αυγούστου).

Τα πολεμικά γεγονότα θα μπορούσαν να αποτελέσουν αντικείμενο ενός επόμενου σημειώματος, εφόσον υπάρξει σχετικό ενδιαφέρον από τους αναγνώστες. Αυτό που θα θέλαμε να επισημάνουμε κλείνοντας το παρόν κείμενο είναι ότι οι ρόλοι του «καλού» και του «κακού» δεν διανέμονται απόλυτα και μονοσήμαντα στον Μεγάλο Πόλεμο, σε αντίθεση με τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο όπου ο πολιτισμένος, δημοκρατικός κόσμος στάθηκε απέναντι στη βαρβαρότητα του ναζισμού.

Ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος ήταν κυρίως αποτέλεσμα αυξανόμενου οικονομικού ανταγωνισμού, ανεξόφλητων ιστορικών λογαριασμών και χρονολογούμενων εθνικών μνησικακιών ανάμεσα στις μεγάλες δυνάμεις. Συνέβαλαν όμως σε αυτόν και οι υπέρμετρες φιλοδοξίες και ο εθνικιστικός τυχοδιωκτισμός μικρότερων κρατών. Ο πόλεμος άφησε πίσω του κάπου 9 εκατομμύρια νεκρούς στα πεδία των μαχών, ενώ περισσότερο από διπλάσιος ήταν ο αριθμός των τραυματιών, πολλοί από τους οποίους έζησαν ακρωτηριασμένοι στο υπόλοιπο της ζωής τους.

Σε αυτό τον πόλεμο, περισσότερο από οποιονδήποτε προηγούμενο, ο στρατιώτης κατέστη μαζικά αναλώσιμο είδος και η αξία της ανθρώπινης ζωής ευτελίστηκε σχεδόν απόλυτα. Ανάλογο ευτελισμό θα υφίστατο και πάλι η ανθρώπινη υπόσταση είκοσι και κάτι χρόνια αργότερα. Τούτη τη φορά όχι στα χαρακώματα αλλά στους θαλάμους των αερίων...

* **Επί του πιεστηρίου:** Την ώρα που γράφονταν οι τελευταίες γραμμές του κειμένου, στην Ανατολική Αττική είχε μόλις ξεκινήσει να εκτυλίσσεται η τραγωδία ενός αληθινού ελληνικού Ολοκαυτώματος με αμέτρητους (στην κυριολεξία) νεκρούς. Το κείμενο αυτό, που ως κεντρική του ιδέα έχει την αξία της ανθρώπινης ζωής, αφιερώνεται στη μνήμη τους, με την ευχή «ποτέ ξανά»...

© ΑΛΤΕΡ ΕΓΚΟ ΜΜΕ Α.Ε.

Το σύνολο του περιεχομένου και των υπηρεσιών του site διατίθεται στους επισκέπτες αυστηρά για προσωπική χρήση. Απαγορεύεται η χρήση ή επανεκπομπή του, σε οποιοδήποτε μέσο, μετά ή άνευ επεξεργασίας, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη.

ΤΟ ΒΗΜΑ

Γνώμες

Ζωή εν τάφω: Μικρό χρονικό ενός «Μεγάλου Πολέμου»

Παπαχρήστου Κώστας

ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗ: 21/08/2018, 05:00 | ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ: 21/08/2018, 05:00

1. Εισαγωγή

Σε ραδιοφωνική του εκπομπή, ο αείμνηστος (και αμίμητος) Γιάννης Καλαμίτσης είχε θέσει κάποτε στους ακροατές το ακόλουθο κουίζ: Σε ποια μεγάλη μάχη της Ιστορίας οι φαντάροι πήγαν στο μέτωπο με... ταξί! Οι γνωρίζοντες τα πολεμικά γεγονότα του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου (του «Μεγάλου Πολέμου», όπως τον είχαν ονομάσει στην εποχή του) σίγουρα θα χαμογέλασαν με την ευρηματική διατύπωση της ερώτησης. Δεν ήταν απλά μία μάχη: ήταν η πρώτη σημαντική μάχη του πολέμου. Που, αν είχε άλλη έκβαση, ο πόλεμος αυτός θα είχε αντίθετο αποτέλεσμα και, γενικότερα, η Ιστορία του εικοστού αιώνα ίσως είχε γραφεί διαφορετικά...

Σε προηγούμενο άρθρο επιχειρήσαμε να διερευνήσουμε τα αίτια του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου (1914-1918) και να επιμερίσουμε, κατά το δυνατόν, τις ευθύνες για το ξέσπασμά του, που υπήρξε αποτέλεσμα ενός διπλωματικού και στρατιωτικού ντόμινο μοναδικού στα πολεμικά χρονικά. Όπως είδαμε, ένα περίπλοκο σύστημα συμμαχιών χώριζε τις εμπόλεμες δυνάμεις σε δύο μεγάλα στρατόπεδα. Από τη μία πλευρά, η Αγγλία, η Γαλλία και οι σύμμαχοί τους, που όλοι μαζί αναφέρονται, συνήθως, ως «οι Σύμμαχοι». Από την άλλη, η Γερμανο-Αυστριακή συμμαχική ομάδα (οι λεγόμενες «Κεντρικές Δυνάμεις»).

Στο παρόν άρθρο θα προσπαθήσουμε να καταγράψουμε μερικά από τα σημαντικότερα πολεμικά γεγονότα (μία πλήρης εξιστόρηση είναι, φυσικά, αδύνατη σε κείμενο τέτοιου μεγέθους). Όμως, την πιο ρεαλιστική περιγραφή της ζωής στα χαρακώματα την προσφέρει η λογοτεχνία. Όπως το κλασικό «Ουδέν Νεώτερον από το Δυτικό Μέτωπο» του Erich Maria Remarque (μαζί με την ομώνυμη κινηματογραφική ταινία) αλλά και το πολύ δικό μας, το σαγηνευτικά εφιαλτικό «Η ζωή εν τάφω» του Στράτη Μυριβήλη...

2. Ένας άλλος πόλεμος

Όπως αναφέραμε στο προηγούμενο σημείωμα, το καλοκαίρι του 1914 οι λαοί υποδέχθηκαν τον πόλεμο με φανερό ενθουσιασμό και με τη βεβαιότητα μιας νίκης που θα επιτυγχανόταν «μέσα σε λίγες εβδομάδες» – ή, το πολύ, «ως τα Χριστούγεννα».

Σημαίες ανέμιζαν και στρατιωτικές μπάντες έπαιζαν χαρούμενους πατριωτικούς σκοπούς καθώς οι στρατιώτες ξεκινούσαν για το μέτωπο...

Στην αρχική του φάση, ο πόλεμος ακολούθησε τα συμβατικά πρότυπα που χαρακτηρίζονταν από κινητικότητα των στρατευμάτων. Σύντομα, όμως, οι στρατοί γνώρισαν τη δολοφονική δύναμη των νέων όπλων που ήταν σχεδιασμένα να προκαλούν μαζικούς θανάτους. Έτσι, μετά τις αρχικές μάχες, οι αντίπαλες γραμμές σίγησαν και οι στρατιώτες άρχισαν να σκάβουν βαθιά χαρακώματα, μέσα στα οποία θα έμεναν θαμμένοι για τα επόμενα τέσσερα χρόνια, παρέα με τη λάσπη, τις ψείρες και τους αρουραίους που έπαιρναν υπερμεγέθεις διαστάσεις τρεφόμενοι από τα πτώματα.

Ανάμεσα στις αντίπαλες γραμμές χαρακωμάτων, η ουδέτερη ζώνη, η «γη του κανενός» (no man's land) ήταν ο τόπος μαζικής σφαγής των επιτιθέμενων όταν αυτοί, υπό τους ήχους των εχθρικών πολυβόλων και του αντίπαλου πυροβολικού, επιχειρούσαν να ξεπροβάλουν από τα λαγούμια τους και να κινηθούν προς το απέναντι χαρακώμα.

Οι καιροί του ένδοξου ιππικού είχαν πλέον περάσει οριστικά στην Ιστορία, ενώ το αεροπλάνο άρχισε να κάνει την εμφάνισή του ως πολεμικό εργαλείο, κυρίως για την κατασκόπευση των θέσεων και των κινήσεων του αντιπάλου. Ως το τέλος του πολέμου, τα δηλητηριώδη αέρια και τα tanks είχαν μπει κι αυτά στο πολεμικό παιχνίδι, αν και η σπουδαιότητά τους στον προκείμενο πόλεμο έχει μάλλον υπερεκτιμηθεί.

Σε ό,τι αφορά την θάλασσα, ο πόλεμος δεν έχει να επιδείξει σημαντικές ναυμαχίες, με εξαίρεση αυτή στην Jutland (Γιουτλάνδη) το 1916, όπου ο αγγλικός και ο γερμανικός στόλος συναντήθηκαν σε μια μάχη χωρίς ουσιαστικό νικητή. Από εκεί και μετά, το πρωταρχικό όπλο στον αγώνα για τον έλεγχο των θαλασσών ήταν το υποβρύχιο, κυρίως από τη μεριά των Γερμανών που προσπαθούσαν με κάθε μέσο να σπάσουν τον ασφυκτικό ναυτικό αποκλεισμό που τους είχαν επιβάλει οι Βρετανοί.

3. Το αδιέξοδο του Δυτικού Μετώπου

Όπως είδαμε στο προηγούμενο άρθρο, τα γερμανικά στρατεύματα εισέβαλαν στη Γαλλία μέσω του Βελγίου, η παραβίαση της ουδετερότητας του οποίου λειτούργησε ως διπλωματικό πρόσχημα για την είσοδο της Βρετανίας στον πόλεμο. Σύμφωνα με το Σχέδιο Schlieffen, οι Γερμανοί θα υπέτασσαν τη Γαλλία μέσα σε έξι εβδομάδες και στη συνέχεια θα στρέφονταν προς τα ανατολικά για να αντιμετωπίσουν τη Ρωσία.

Το γερμανικό σχέδιο, όμως, αποδείχθηκε καλύτερο στη θεωρία απ' ό,τι στην πράξη. Οι Γάλλοι κατόρθωσαν να σταματήσουν τη γερμανική προέλαση στη Μάχη του Μάρνη (9-12 Σεπτεμβρίου 1914), επιστρατεύοντας ακόμα και τα Παρισινά ταξί για να μεταφέρουν στρατιώτες στο μέτωπο (η απάντηση στο κουίζ του Καλαμίτη!).

Μέσα στις επόμενες εβδομάδες άρχισε να διαφαίνεται το στρατιωτικό αδιέξοδο στο Δυτικό Μέτωπο. Αντί για προέλαση και γρήγορη νίκη, οι στρατοί οχυρώθηκαν σε μία διπλή γραμμή χαρακωμάτων που εκτεινόταν από τη Μάγχη ως τα ελβετικά σύνορα. Ήταν πια φανερό ότι ο πόλεμος δεν επρόκειτο να διαρκέσει «το πολύ ως τα

Χριστούγεννα»...

Οι στρατηγοί και από τις δύο πλευρές πάσχιζαν να συγκεντρώσουν ικανό αριθμό ανδρών και πυρομαχικών ώστε να μπορέσουν να σπάσουν το αδιέξοδο, ενώ ταυτόχρονα επιδίδονταν σε πόλεμο φθοράς, με κάθε μέσο, των δυνάμεων του αντιπάλου. Οι περιοδικές απόπειρες οργανωμένης επίθεσης, εν τούτοις, αλλά επιβεβαίωναν το πόσο ανώφελο ήταν να στέλνει κανείς αθωράκιστους στρατιώτες να αντιμετωπίσουν καλά οχυρωμένους αντιπάλους και την καταστροφική δύναμη πυρός των πολυβόλων και του βαρέως πυροβολικού. Οι μόνοι που αρνούσαν να δουν αυτή την πραγματικότητα ήταν οι ίδιοι οι στρατηγοί, με προεξάρχοντες τον υπερφίαλο Βρετανό Sir Douglas Haig και τον εξίσου ματαιόδοξο Γάλλο αρχιστράτηγο Nivelle.

Θυμίζουμε, ενδεικτικά, τις απώλειες σε μερικές σημαντικές μάχες, τις οποίες αναφέραμε στο προηγούμενο άρθρο. Στη Μάχη του Somme (1η Ιουλίου έως 18 Νοεμβρίου 1916) οι Γερμανοί και οι Βρετανοί έχασαν από 400,000 η κάθε πλευρά, ενώ οι Γάλλοι έχασαν 200,000. Η «ανταμοιβή» για τις αγγλο-γαλλικές απώλειες των 600,000 ήταν μία μέγιστη προέλαση 7 μιλίων, περίπου. Νωρίτερα τον ίδιο χρόνο, η ανεπιτυχής γερμανική πολιορκία του Verdun κόστισε τη ζωή σε 336,000 Γερμανούς και 350,000 Γάλλους στρατιώτες. Στην διαβόητη μάχη στο Passchendaele, το 1917 (άλλη μια λαμπρή ιδέα του Douglas Haig!) πάνω από 370,000 Βρετανοί στρατιώτες χάθηκαν με «κέρδος» λίγων μόλις τετραγωνικών χιλιομέτρων δίχως στρατηγική αξία.

Γενικά μιλώντας, οι γραμμές των αντιπάλων στο Δυτικό Μέτωπο δεν μεταβλήθηκαν ουσιαστικά στη διάρκεια του πολέμου.

4. Γερμανική διπλωματία στα Βαλκάνια

Η αποτυχία τους στο Verdun έκανε τους Γερμανούς να συνειδητοποιήσουν πόσο ανώφελη θα ήταν η συνέχιση μιας επιθετικής τακτικής στα δυτικά. Οι στρατιωτικοί κύκλοι πίστευαν πλέον ότι ο δρόμος για τη νίκη περνούσε μέσα από την ήττα της Ρωσίας.

Τον Αύγουστο του 1916, ο στρατηγός Paul von Hindenburg – που, ως διοικητής του Ανατολικού Μετώπου, είχε πιστωθεί την νικηφόρα έκβαση της Μάχης του Tannenberg κατά των Ρώσων (Ανατολική Πρωσία, Αύγουστος 1914) – έγινε αρχηγός του γερμανικού γενικού επιτελείου, έχοντας δίπλα του ως αχώριστο βοηθό και σύμβουλό του τον Erich Ludendorff.

Οι γερμανικές επιτυχίες κατά των Ρώσων στο δεύτερο μισό του πολέμου οφείλονται, σε μεγάλο βαθμό, στη δυσκολία των τελευταίων να προμηθευθούν πυρομαχικά και αναγκαίο εξοπλισμό από τους Συμμάχους. Σημαντικό ρόλο σ' αυτό έπαιξαν οι επιτυχημένες διπλωματικές κινήσεις των Γερμανών στα Βαλκάνια.

Τον Νοέμβριο του 1914, η Τουρκία μπήκε στον πόλεμο στο πλευρό των Κεντρικών Δυνάμεων. Η θέση της Τουρκίας ήταν στρατηγικής σημασίας: Αν είχε προσχωρήσει στους Συμμάχους, οι τελευταίοι θα μπορούσαν να περικυκλώσουν τις Κεντρικές

Δυνάμεις με ένα γιγαντιαίο «δαχτυλίδι» που θα τις καθιστούσε ευάλωτες σε επιθέσεις από δυτικά, ανατολικά και νότια. Από την άλλη, σαν σύμμαχος των Γερμανών και των Αυστριακών, η Τουρκία θα μπορούσε τώρα να εμποδίσει την από θαλάσσης τροφοδοσία των Ρώσων δια μέσου της Μεσογείου και της Μαύρης Θάλασσας.

Στις αρχές του 1915, οι Βρετανοί επιχειρήσαν να ανοίξουν διάδρομο προς τη Ρωσία μέσω των Δαρδανελίων, στέλνοντας στρατό στη Χερσόνησο της Καλλίπολης. Η εκστρατεία απέτυχε τραγικά, κοστίζοντας στον εμπνευστή της, Winston Churchill, τη θέση του στην κυβέρνηση.

Την ίδια στιγμή, υποσχόμενοι την εκχώρηση μεγάλων τμημάτων της Μακεδονίας που βρίσκονταν σε σερβικά χέρια, οι Γερμανοί κατόρθωσαν, μετά την Τουρκία, να πάρουν με το μέρος τους και τη Βουλγαρία (Οκτώβριος 1915). Σε λίγες εβδομάδες, η Βουλγαρία επιτέθηκε στη Σερβία.

Ως αντίβαρο στις επιτυχημένες γερμανικές κινήσεις στα Βαλκάνια, οι Σύμμαχοι κατόρθωσαν να βάλουν στον πόλεμο κατά των Κεντρικών Δυνάμεων τη Ρουμανία (Αύγουστος 1916) και την Ελλάδα (Ιούνιος 1917). Η ελληνική συμμετοχή – που έλαβε χώρα εν μέσω εθνικού διχασμού – απεδείχθη ιδιαίτερα σημαντική, αφού κατέστησε δυνατή την επίθεση των Συμμαχικών δυνάμεων κατά της Βουλγαρίας στην τελική φάση του πολέμου.

5. Η «αμφίθυμη» στάση της Ιταλίας

Αν και δεμένη μέσω της «Τριπλής Συμμαχίας» με τη Γερμανία και την Αυστρία, η Ιταλία έμεινε ουδέτερη στην αρχή του πολέμου. Οι όροι της συμμαχίας αφορούσαν την περίπτωση όπου κάποιο από τα μέλη δεχόταν επίθεση. Ήταν οι Γερμανοί, όμως, που είχαν κηρύξει τον πόλεμο στη Γαλλία και τη Ρωσία, ενώ οι Αυστριακοί δεν είχαν καν μπει στον κόπο να ενημερώσουν τους Ιταλούς σχετικά με το τελεσίγραφο στη Σερβία.

Στη συνέχεια, οι Ιταλοί «πολιορκήθηκαν» διπλωματικά και από τις δύο πλευρές, όμως οι υποσχέσεις των Κεντρικών Δυνάμεων δεν μπόρεσαν να ικανοποιήσουν τις απαιτήσεις τους. Σε μια μυστική συνάντηση στο Λονδίνο, τον Απρίλιο του 1915, οι Σύμμαχοι κατάφεραν τελικά να πείσουν την ιταλική κυβέρνηση να βάλει τη χώρα στον πόλεμο στο πλευρό τους. Τα ανταλλάγματα σε περίπτωση νίκης περιλάμβαναν τις αυστριακές επαρχίες που κατοικούνταν από Ιταλούς, τη Βόρεια Αλβανία, καθώς και μέρος της Μικράς Ασίας.

Η Ιταλία υπέστη οδυνηρή ήττα από τις αυστριακές και γερμανικές δυνάμεις στη Μάχη του Caporetto, τον Οκτώβριο του 1917. Οι Κεντρικές Δυνάμεις, όμως, δεν κατάφεραν να τη βγάλουν από τον πόλεμο, αφού οι Βρετανοί και οι Γάλλοι έστειλαν αρκετές ενισχύσεις ώστε να ανασυγκροτηθεί το ιταλικό μέτωπο.

6. Αποχωρούν οι Ρώσοι – έρχονται οι Αμερικάνοι

Η άνοδος των Μπολσεβίκων στην εξουσία (7 Νοεμβρίου 1917), ενδεχομένως αποτέλεσμα και γερμανικών υπογείων μεθοδεύσεων, σήμανε ολική αλλαγή στην εξωτερική πολιτική της Ρωσίας. Σύντομα, ο V. I. Lenin εξήγγειλε ένα πρόγραμμα που περιλάμβανε πρόταση άμεσου τερματισμού του πολέμου. Καθώς, όπως ήταν φυσικό, δεν βρήκε ανταπόκριση από τους Συμμάχους, ξεκίνησε χωριστές ειρηνευτικές διαπραγματεύσεις με τις Κεντρικές Δυνάμεις στις 3 Δεκεμβρίου του 1917, που κορυφώθηκαν στις 3 Μαρτίου του 1918 με την περίφημη Συνθήκη του Brest-Litovsk.

Με τη συνθήκη αυτή, η Ρωσία, όχι μόνο βγήκε από τον πόλεμο αλλά και απώλεσε, προς όφελος των Γερμανών, όλες τις μη-Ρωσικές περιοχές που κατείχε στην Ευρώπη, πράγμα που είχε τεράστιες οικονομικές και στρατηγικές συνέπειες για τη χώρα. Επί πλέον, η συνθηκολόγηση της Ρωσίας επέτρεψε στη Γερμανία να αποδεσμεύσει δυνάμεις από το ανατολικό μέτωπο ώστε να ενισχύσουν το δυτικό, στο πλαίσιο της μεγάλης γερμανικής επίθεσης που σχεδιαζόταν να ξεκινήσει την άνοιξη του 1918.

Στο μεταξύ, στις 7 Απριλίου του 1917, οι Ηνωμένες Πολιτείες έλαβαν τη μοιραία, για τη Γερμανία, απόφαση να της κηρύξουν τον πόλεμο (η σημασία του οποίου γεγονός μάλλον δεν εκτιμήθηκε σωστά, στην αρχή, από τη γερμανική ηγεσία). Οι λόγοι της αμερικανικής εισόδου στον πόλεμο έχουν αποτελέσει αντικείμενο πολλών συζητήσεων ανάμεσα στους ιστορικούς. Πέρα από τα όποια ιδεολογικά κίνητρα και τη σχετική ρητορεία («να γίνει ο κόσμος ασφαλής για τη δημοκρατία», «να εξασφαλιστεί στους λαούς το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης», κλπ.), σίγουρα υπήρχαν και πρακτικοί λόγοι που υπαγορεύονταν από καθαρή ιδιοτέλεια, όπως, π.χ., ο κίνδυνος για το αμερικανικό εμπόριο λόγω του ανεξέλεγκτου γερμανικού υποβρυχιακού πολέμου, ή, οι γερμανικές ίντριγκες στο Μεξικό, στο οποίο οι Γερμανοί υπόσχονταν στρατιωτική υποστήριξη σε περίπτωση πολέμου του με τις ΗΠΑ.

Όποιες κι αν ήταν οι προθέσεις των Αμερικανών, η είσοδός τους στον πόλεμο άλλαξε αποφασιστικά την ισορροπία δυνάμεων στην Ευρώπη...

7. Τελευταία γερμανική ζαριά...

Η μεγάλη γερμανική αντεπίθεση στο Δυτικό Μέτωπο ξεκίνησε στις 21 Μαρτίου του 1918. Η αρχική προέλαση των Γερμανών ήταν σημαντική, κατάφεραν όμως να την ανακόψουν οι Σύμμαχοι με έγκαιρη τακτική υποχώρηση και με την υποστήριξη αμερικανικών δυνάμεων. Πάντως, στις αρχές Ιουνίου οι Γερμανοί βρίσκονταν και πάλι στην περιοχή του Μάρνη, όπως στην αρχή του πολέμου, και το Παρίσι φαινόταν να κινδυνεύει. Την κρίσιμη στιγμή, όμως, ο Ludendorff συνειδητοποίησε ότι τα μέσα που του απέμεναν δεν επαρκούσαν για περαιτέρω προέλαση.

Στις 18 Ιουλίου, οι Σύμμαχοι αντεπιτέθηκαν αιφνιδιάζοντας τους Γερμανούς και αναγκάζοντάς τους σε υποχώρηση. Την ίδια στιγμή, οι Συμμαχικές δυνάμεις που βρίσκονταν σε αναμονή στη Θεσσαλονίκη, σε συνεργασία με τις ιταλικές, έσπασαν το

βουλγαρικό και το αυστριακό μέτωπο, αναγκάζοντας τη Βουλγαρία και την Αυστρία να ζητήσουν κατάπαυση του πυρός.

Στο σημείο αυτό, συνειδητοποιώντας τη δεινή θέση στην οποία είχε περιέλθει ο γερμανικός στρατός, ο Ludendorff κάλεσε τη γερμανική κυβέρνηση να αναζητήσει τρόπους για ανακωχή. Στη χώρα άρχισε να ξεσπά επανάσταση που εξαπλωνόταν γρήγορα από πόλη σε πόλη. Στις 10 Νοεμβρίου, κάτω από την πίεση των γεγονότων, ο Kaiser Wilhelm II έφυγε για την Ολλανδία, όπου έζησε εξόριστος ως το τέλος της ζωής του, το 1941. Πρόλαβε, μάλιστα, να δει τους Ναζί να εισβάλλουν στη χώρα αυτή το 1940!

Στις 11 Νοεμβρίου του 1918 υπογράφηκε, τελικά, η ανακωχή ανάμεσα στις Κεντρικές Δυνάμεις και τους Συμμάχους, και ο «Μεγάλος Πόλεμος» έφτασε και τυπικά στο τέλος του...

8. Επίλογος

Λέγεται πως μια ολόκληρη γενιά χάθηκε στα χαρακώματα του Μεγάλου Πολέμου. Στη Δυτική Ευρώπη οι απώλειες ξεπέρασαν κατά πολύ τις αντίστοιχες κατά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο! Συνολικά, κάπου 8.5 εκατομμύρια χάθηκαν στα πεδία των μαχών, ενώ περισσότερο από διπλάσιος ήταν ο αριθμός των τραυματιών, πολλοί από τους οποίους έζησαν ακρωτηριασμένοι για το υπόλοιπο της ζωής τους. Ο συνολικός αριθμός των θυμάτων πολέμου (νεκροί, τραυματίες, αγνοούμενοι και άμαχος πληθυσμός) υπολογίζεται στα 37.5 εκατομμύρια.

Στον πόλεμο αυτό, χάρις στο αλαζονικό πείσμα και τον ακραίο εγωισμό των στρατηγών, ο στρατιώτης κατέστη αναλώσιμο είδος, η ανθρώπινη ατομικότητα εκφυλίστηκε σε απρόσωπο αριθμό πολεμικού μητρώου, και η αξία της ανθρώπινης ζωής ευτελίστηκε όσο ποτέ άλλοτε (με εξαίρεση, φυσικά, τους θαλάμους των αερίων, είκοσι και κάτι χρόνια αργότερα...).

Όμως, ο Μεγάλος Πόλεμος δεν τέλειωσε στ' αλήθεια το 1918. Η εικοσαετής περίοδος που μεσολάβησε ως το ξέσπασμα του επόμενου παγκόσμιου πολέμου δεν ήταν παρά μία ανακωχή για ανασύνταξη δυνάμεων, κυρίως απ' τη μεριά των Γερμανών. Που, σαν ένιωσαν και πάλι δυνατοί, θέλησαν να κλείσουν τους λογαριασμούς που έμειναν ανοιχτοί στα χαρακώματα.

Αλλά, για το πώς και γιατί απέτυχε η ειρήνη κατά τον Μεσοπόλεμο, ίσως μιλήσουμε σε προσεχές άρθρο...

© ΑΛΤΕΡ ΕΓΚΟ ΜΜΕ Α.Ε.

Το σύνολο του περιεχομένου και των υπηρεσιών του site διατίθεται στους επισκέπτες αυστηρά για προσωπική χρήση. Απαγορεύεται η χρήση ή επανεκπομπή του, σε οποιοδήποτε μέσο, μετά ή άνευ επεξεργασίας, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη.